

Opzetten en stempelen

Opzetten van de post.

Om post te kunnen stempelen, moesten de poststukken aanvankelijk handmatig en stuk voor stuk in of onder een stempelapparaat geplaatst worden. Later kwamen er machines die in staat waren post zelf door de machine te transporteren, maar de poststukken moesten nog wel handmatig "opgezet" of "gekopt" worden (afb. 1). Opzetten wil in dit verband zeggen: de post op een bepaalde manier stapelen en dan zó in de machine plaatsen dat het stempel ook daadwerkelijk op de goede plaats (= op de postzegel) terecht komt (afb. 2).

We spreken nu wel van "postmechanisatie" maar nog niet van "postautomatisering". De machine is immers nog slechts een verlengstuk of hulpstuk van het menselijk handelen. In de jaren '50 van de 20^e eeuw werden de eerste proeven genomen met machines, waarbij het van te voren "opzetten" van de post niet meer nodig was. De machines waren voorzien van detectoren die de (eventueel speciaal bewerkte) postzegel kon herkennen indien deze zich aan de onderzijde van de brief bevond.

Bij een opzet-stempelmachine (Engels: facer ; to face betekent o.a. "omkeren") hoeft de post niet gekopt te worden in gevoerd, maar kan de machine het poststuk zelf in de juiste positie draaien en naar de stempelinrichting leiden.

Nu is er sprake van "postautomatisering": de machine kan een (deel)proces zelfstandig uitvoeren en eventuele fouten corrigeren.

Het opzetten of "koppen" van de post

Afb. 1.

De stapels post links zijn handmatig "opgezet" (dus alle zegels zitten links onder in de hoek).

De stapels gaan dus kopstaand langs de eveneens kopstaande stempelkop, waardoor het stempel correct op de postzegel wordt aangebracht.

We kijken hier tegen de blanco achterzijde van de poststukken aan.

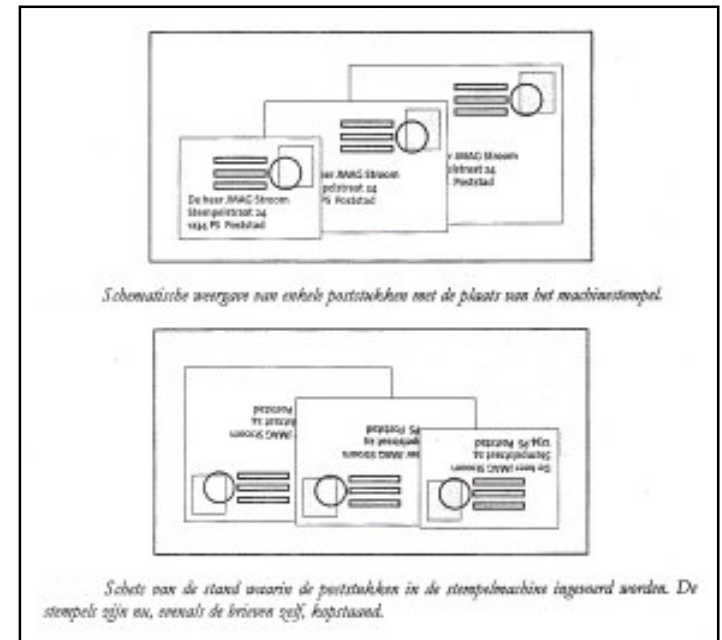
Afb. 2.

Bovenste rij:

Als poststukken een verschillend formaat hebben, dan zitten de postzegels op ongelijke hoogte en kan de stapel niet machinaal gestempeld worden.

Onderste rij:

Door het geheel "kopstaand" door de machine te voeren, zitten alle postzegels op gelijke hoogte. De post is nu "opgezet" of "gekopt".

Schematische weergave van enkele poststukken met de plaats van het machienstempel.

Schets van de staat waarin de poststukken in de stempelmachine ingevoerd worden. De stempels zijn nu, evenals de brieven zelf, kopstaand.

Opzetten en stempelen

's-Gravenhage: proeven met een facer met een optisch detectiesysteem.

In de praktijk worden opzetten en stempelen gecombineerd in één apparaat: de opzetstempelmachine (Engels: facer-canceler, to cancel = stempelen).

De eerste proeven in ons land met contact-elektrische detectie vonden plaats met de Mark II machine ontworpen door de firma Marchand-Andriessen N.V. De machine werd in 1955 gedemonstreerd op de tentoonstelling E 55 te Rotterdam. Er werden toen z.g. gelamineerde postzegels (de zegels waren op de achterzijde voorzien van een metaallaag) gebruikt.

Daarna is het detectiesysteem omgebouwd voor optische detectie, waarna een demonstratie volgde tijdens de eerste Postmechanisatie beurs van de Europese Unie welke van 29-10 t/m 11-11-1956 in Rome gehouden werd.

Voor deze optische detectie werden "gewone" zegels gebruik. Detectie vond plaats door de signalering van het contrastverschil tussen de postzegel en de achtergrond, het poststuk zelf.

De eerste stempels van de Mark II machine komen uit 's-Gravenhage en dateren van maart, april, mei en november 1959.

In het Postmuseum werd in maart 1959 een demonstratie van de Mark II machine gehouden voor de deelnemers van de Réunion Européenne des Postes et Télécommunications (afb. 3, 4).

Mark II facer met optische detectie

1956 - 1959

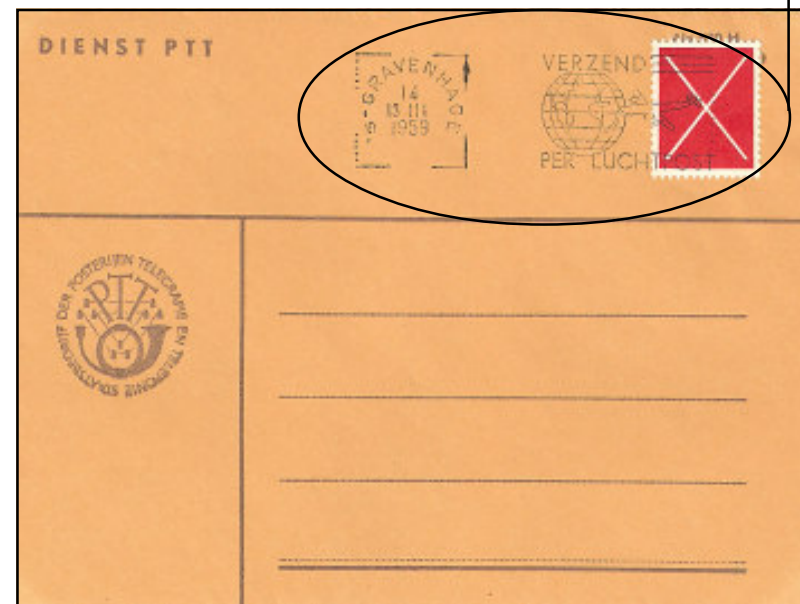
Afb. 3.

Demonstratie in het Postmuseum van de Mark II facer canceller met optische detectie aan deelnemers van de Réunion Européenne des Postes et Télécommunications, die in maart 1959 gehouden werd in het Kurhaus te Scheveningen.

Kenmerkend stempel van de Mark II facer

Afb. 4.

PTT envelop met een testzegel met rood Andreaskruis dat gebruikt is voor de demonstratie in het Postmuseum van de Mark II facer. Het optische detectie systeem reageerde op het verschil in contrast tussen de zegel en de envelop. Stempeldatum: 13 maart 1959.

Opzetten en stempelen

Kenmerkend voor de stempels uit de Mark II facer is de door een opening onderbroken stip-pellijn aan de linkerkant van het dagtekening-stempel (de z.g. "stok"). De drie andere zijden hebben eveneens in het midden een opening van 7 à 8 mm.

Als stempelvlag is steeds "Verzend per lucht-post" met wereldbol en vliegtuig gebruikt.

De facer met optische detectie was ook in staat om zonder zegeldetectie te werken. De post moest dan wel eerst correct (= vooraf hand-matig gekopt!) ingevoerd worden (afb. 5).

Na maart 1959 werd met de Mark II met optische detectie in het Postkantoor aan de Rijswijkseweg echte post gestempeld (afb. 6) Begin 1960 is een grote foldermailing voor de ambtenarensparregeling verwerkt, waarbij enveloppen van de Rijkspostspaarbank verzonden werden met een stempel van de Mark II opzet-stempelmachine **zonder** het datum-gedeelte (afb. 7). Omdat op dit poststuk geen postzegel nodig was (het was portvrije Dienst-post) was het postzegeldetectiesysteem van de facer uitgeschakeld.

Op het afgebeelde poststuk is ook nog een Transorma operator kenmerk "SK" (rood, lettertype Grotesk) aanwezig, hetgeen bete- kent dat het stuk als uitgaande post door een Transorma machine is verwerkt.

Transorma = **T**ransporteur- en **s**orteermachine
Marchand - **A**ndriessn

Mark II facer met optische detectie

1959 - 1960

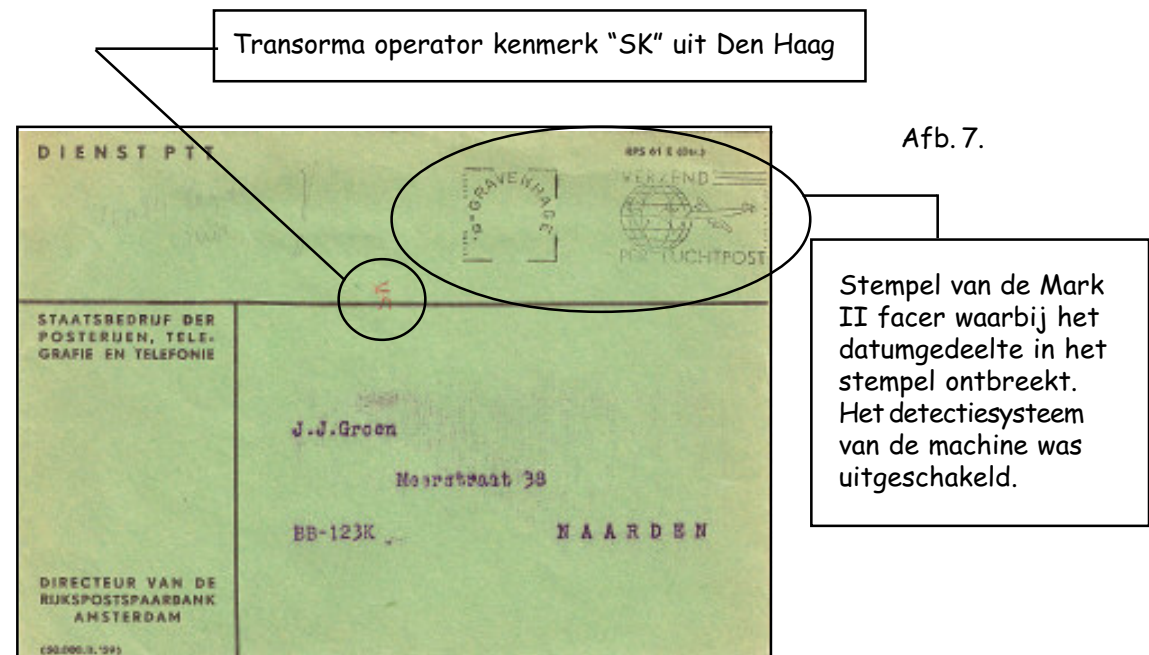
Afb. 5.

Stempel van de Mark II opzet-stempel- machine waarbij het optische detectie- systeem is uitgezet. De machine werkte als een "normale" stempelmachine. Stempeldatum: 17 maart 1959

Afb. 6.

Stempel van de Mark II opzet-stempel- machine met optische detectie tijdens de proeven in het postkantoor aan de Rijswijkseweg te 's-Gravenhage. Stempeldatum: 3 november 1959

Afb. 7.

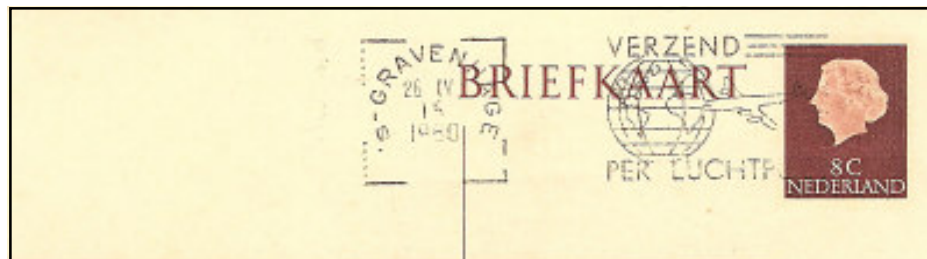
's-Gravenhage: proeven met een fosforescentie detectiesysteem.

Omdat bij de optische detectie het contrast-systeem niet altijd goed werkte (postale etiketten bijvoorbeeld werden aangezien voor postzegels), werden in 1960 te 's-Gravenhage door de firma Pitney-Bowes proeven genomen met postwaarden die voorzien waren van een kenmerk (Engels: tagging, to tag = markeren, kenmerken) dat met behulp van ultra-violet licht zichtbaar gemaakt kon worden. Pitney-Bowes had inmiddels de licentie voor de Mark II facer overgenomen van Werkspoor en de machine omgebouwd voor **fosforescentie** detectie. De postwaarden werden voorzien van een fosforescerende stof die **oplichtte** tijdens belichting met ultra-violet licht. Werd de UV belichting gestopt, dan lichtte de stof nog korte tijd na.

Dit **nalichten** is kenmerkend voor fosforescentie. Het wordt nog steeds gebruikt als detectie criterium in opzet-stempelmachines. Zodra de speciaal geprepareerde postzegel of opgedrukte zegelwaarde op een briefkaart is gedetecteerd, treedt de stempelrichting in werking.

Van de interne proefnemingen in 's-Gravenhage zijn enkele briefkaarten bekend met z.g. "all-over" fosforescentie en met het machinestempel van 26 april 1960 (afb. 8 en 9).

"All-over" wil in dit verband zeggen dat de fosforescerende stof over het gehele zegelbeeld van de briefkaart was aangebracht.

Afb. 8.

Briefkaart met z.g. "all-over" fosforescentie welke te 's-Gravenhage op 26 april 1960 gebruikt is tijdens proeven met de Mark II opzet-stempelmachine met z.g. all-over fosforescentie detectie.

Afb. 9.

Opname van de briefkaart van afb. 8a genomen onder ultra-violet licht waardoor de all-over fosforescentie goed zichtbaar wordt. De gebruikte fosforescerende stof had de codenaam "Fosfor McD 144-II".

De werking van de Mark II facer is als volgt: de stapel machinegeschikte post- dat wil zeggen post met minimaal en maximaal toegestane afmetingen- wordt met de lange zijde naar onderen op de beginstapelaar gezet.

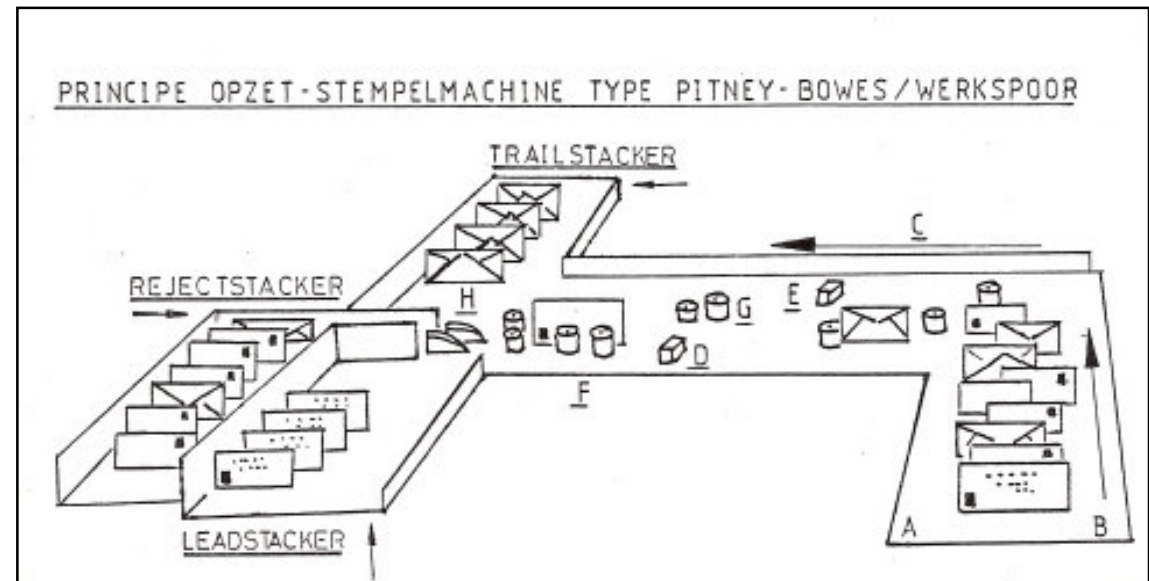
De postzegel of het zegelbeeld kan zich nu op vier posities bevinden: aan de voorzijde aan de boven- of onderzijde of aan de achterzijde aan de boven- of onderzijde.

In de machine bevinden zich twee detectoren en twee stempelinrichtingen. In het detectiegedeelte worden de brieven met ultra-violet licht belicht. Aan de kant waar zich op het poststuk een speciaal geprepareerde postwaarde **aan de onderkant** bevindt, wordt deze gedetecteerd en treedt de stempelinrichting in werking.

De poststukken waarbij zich de speciaal geprepareerde postwaarde **aan de bovenzijde** bevindt, worden niet gedetecteerd; ze komen in de rejectstapelaar terecht. Deze rejectstapel wordt vervolgens handmatig omgekeerd en opnieuw op de beginstapelaar geplaatst.

In de tweede doorgang worden weer de speciaal geprepareerde postwaarden aan de voor- en achterzijde gedetecteerd. Door het handmatig draaien zitten ze al aan de onderzijde!

In de rejectstapelaar komen nu uitsluitend nog die brieven waarop geen speciaal geprepareerde postwaarde aanwezig is. De andere poststukken zijn keurig verdeeld over de z.g. "lead- en trail stacker" ("stacker" is het Engelse woord voor stapelaar). Zie afbeelding 10.

Afb. 10.

Schema van de Mark II facer.

De machinegeschikte post wordt (op de lange zijde) op beginstapelaar A gezet en aangedrukt (pijl B) om vervolgens (pijl C) één voor één langs de detectoren E (achterzijde) en D (voorzijde) geleid te worden. De detectoren kunnen alleen zegelbeelden (optische detectie) of speciaal geprepareerde postwaarden (luminescentie detectie, zie pagina 7) aan de **onderkant** van de brief herkennen. Na herkenning worden de stempelinrichtingen G resp. F in werking gesteld. In het schema zien we bij F dat de postwaarde (voorzijde en onder) "aan het begin" (= "lead"-positie) van het poststuk zit. Bij de verdeelpost H zal deze brief naar de "lead stacker" geleid worden. Zit de zegelwaarde aan de andere kant (achterzijde en onder), dan wordt deze gestempeld bij G. De zegelwaarde zit dan niet vooraan de brief, maar op het einde ("trail" = staartpositie). Deze stukken gaan naar de "trail stacker". De "herkende" post is nu in deze twee stapelaars klaargezet om gelezen en (handmatig) gesorteerd te worden.

De overige post komt in de rejectstapelaar terecht. Na de eerste doorgang bevindt zich hierin de post met de te detecteren zegelwaarde aan de bovenkant en de post zonder geschikt detectiekenmerk. Deze stapel kan voor een tweede doorgang nogmaals (na te zijn omgekeerd!) op de beginstapelaar worden gezet. Wat dan nog in de rejectstapelaar terecht komt moet met de hand verwerkt worden.

Opzetten en stempelen

Rotterdam: facer met een optisch detectiesysteem.

Hoewel de proeven met luminescentie detectie bij Pitney Bowes een succes leken te zijn, werd toch - vóór de officiële proefneming in Gouda in 1962/1963, zie pagina 7 - in Rotterdam een opzet-stempelmachine getest waarover weinig bekend is. Het ging hier vermoedelijk om een machine vervaardigd door de Duitse firma Mix und Genest (een dochteronderneming van Standard-Elektik Lorenz, SEL) (afb. 11).

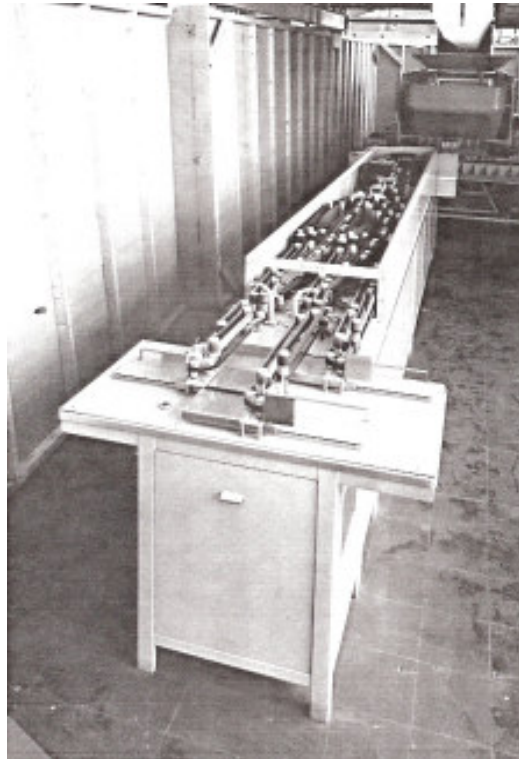
Het stempel heeft het van der Wart (lit 7) typenummer PE IX.

Het plaatsnaamstempel lijkt erg op dat uit de Flier-stempelmachines (van der Wart type XV). Aan de dunnere belijning van het plaatsnaamgedeelte zijn de stempels voor de stempel-specialist goed herkenbaar (lit 4).

In deze machine zijn vier "stokken" en drie verschillende stempelvlaggen gebruikt (afb. 12). De belettering van deze vlaggen vertonen geringe verschillen met die van de bestaande teksten in de reguliere vlaggen. Ze zijn kennelijk speciaal voor deze opzet-stempelmachine vervaardigd

Er zijn stempelafdrukken bekend uit de periode 1961-1966. Opvallend is dat de machine in 1963 ook gebruikt is voor mailings waarbij een onvolledige datum (het jaartal ontbrak) is afgedrukt (zie afb. 12, stok II en stok IV).

Mix und Genest facer met optische detectie 1961-1966

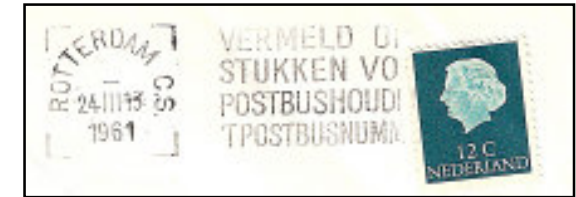

Afb. 11.

Opzet-stempelmachine van de Duitse firma Mix und Genest met optische zegel-detectie, welke in de periode 1961-1966 beproefd is in Rotterdam.

Afb. 12.

De vier stok-typen en de drie stempelvlaggen van de Mix und Genest opzet-stempelmachine te Rotterdam.

stok I vlag 1 / stempeldatum: 24-III-1961

stok II vlag 2 / stempeldatum: 12-II- --
(zonder jaartal, in 1963)

stok III vlag 2 / stempeldatum: 8-V-1961

stok IV vlag 3 / stempeldatum: 13-X- --
(zonder jaartal, in 1963)

Opzetten en stempelen

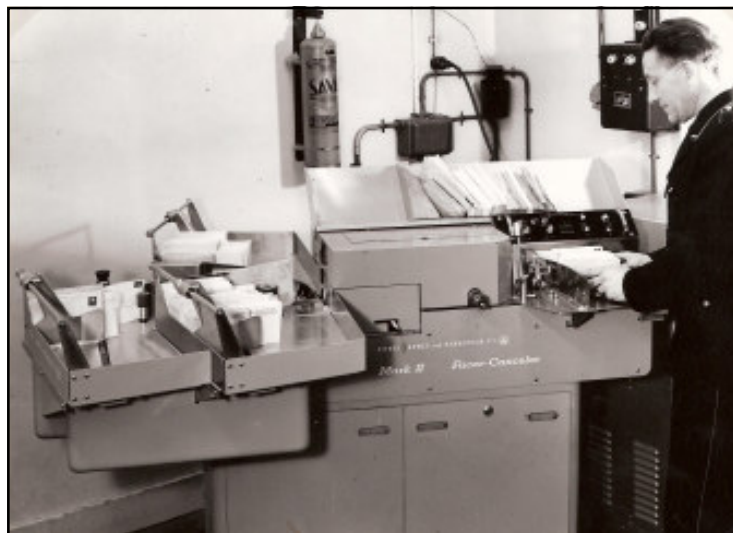
Gouda: Mark II facer met een luminescentie detectiesysteem

En dan volgt de proef in Gouda, waarbij de optische Mark II facer omgebouwd was voor luminescentie detectie (afb. 13). Luminescentie is de verzamelnaam voor fluorescentie (= oplichten onder UV licht) en fosforescentie (oplichten onder UV licht en nalichten na het doven er van). De proef duurde van 8 november 1962 tot 15 januari 1963. Voor deze proef zijn drie postzegels met fluorescentie uitgegeven in het district Gouda (NVPH 774-776, afb. 14).

De briefkaart van 8 cent bestaat in beide luminescentievormen: met een fluorescerende (afb. 15) en met een fosforescerende balk.

Op de eerste dag van gebruik stond het cijfer 8 bovenaan met op de tweede regel het uur (17) en de maand (XI). Daaronder stond het jaartal (1962) (afb. 16a). De 2 x 4 horizontale streepjes aan de linkerzijde zijn dikker dan het eerder gebruikte stempel "s-Gravenhage" en op de eerste dag is de onderlijn doorlopend, terwijl boven en rechts een onderbreking zit. Vanaf 9 november 1962 was de volgorde: dag + maand / jaartal / uur (afb. 16b) en is de belijning minder zwaar aangezet. De onderlijn is nu in het midden ook onderbroken. De machine had twee stempels en er zijn daardoor minieme varianten in de posities van de karakters in het datumgedeelte. Als vlag is hetzelfde stempel gebruikt als in Den Haag: "Verzend per luchtpost".

Mark II facer met luminescentie detectie 1962-1963

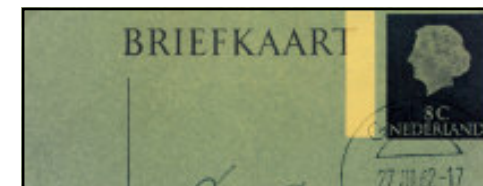
Afb. 13.

Mark II facer-canceller met een luminescentie (fluorescentie of fosforescentie) detectiesysteem.

Gebruikt van 8 november 1962 tot 15 januari 1963 voor de proef in Gouda.

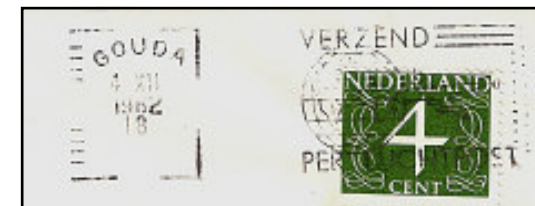
Afb. 14. De drie z.g. "Gouda" zegels op fluorescerend papier.

Afb. 15. Briefkaart met een fluorescerende balk (geel onder UV licht!).

Afb. 16a. Gouda stempel van de eerste dag: 8 november 1962. Dat de onderste lijn doorlopend is, is niet goed te zien op de afbeelding.

Afb. 16b. Gouda stempel van 4 december 1962 met een andere dag / maand / jaartal / uur volgorde.

Opzetten en stempelen

Rotterdam: SEL facer met een fosforescentie detectiesysteem.

Ondanks positieve bevindingen in Gouda met (vooral) fluorescentie, ging PTT toch over op fosforescentie detectie. Waarom is onduidelijk. In Rotterdam werd in 1967 een machine opgesteld van Standard-Elektrik Lorenz (afb. 17).

Speciaal voor deze machine werden in de post-districten Rotterdam en 's-Gravenhage vier postzegels op fosforescerend papier uitgegeven (NVPH 618b, 619b, 621b en 628b, afb. 18) en verder een briefkaart van 15 cent en een aerogram van 45 cent, beide met een fosforescerende balk. Ook werden de Europa-zegels van dat jaar uitgegeven op fosforescerend papier ((NVPH 884 - 885, afb. 19).

De dag van ingebruikname is precies 5 jaar na de start van de proef in Gouda, namelijk 8 november 1967. Het plaatsnaamstempel heeft dezelfde verschijningsvorm als de stempels uit de Klüssendorf machines, die al iets eerder in verschillende plaatsen in ons land in gebruik kwamen. Maar dat zijn **geen** facers.

De SEL stempels kunnen met zekerheid als "facerstempels" worden aangemerkt omdat Rotterdam toen geen Klüssendorf machines had. Tot 1971 werd als vlag uitsluitend "6 golflijnen" gebruikt (afb. 20); later diverse andere vlaggen. Giro-enveloppen werden m.b.v twee fosforbalken al in de SEL voorgesorteerd op bestemming. Na 1978 werd het apparaat gebruikt voor het stempelen van locale post.

Standard-Elektrik Lorenz opzet-stempelmachine

1967

Afb. 17.

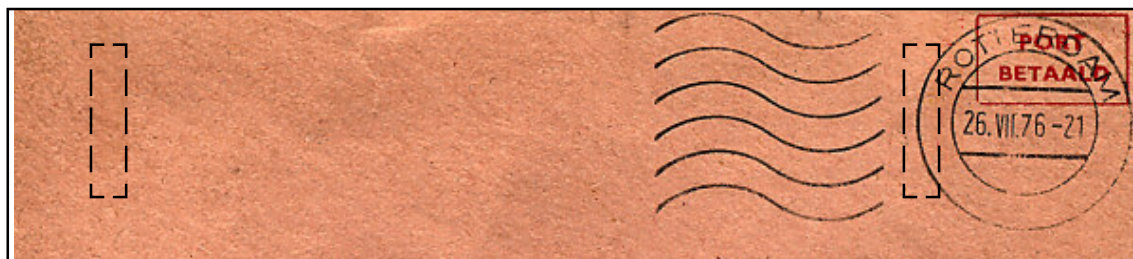
Standard-Elektrik Lorenz (SEL) opzet-stempelmachine met een fosforescentie detectiesysteem welke vanaf 1967 enige jaren in Rotterdam in bedrijf is geweest.

Afb. 18. Postzegels gedrukt op fosforescerend papier t.b.v. de SEL facer.

Afb. 19. Europazegels op fosforescerend papier.

Afb. 20. Kenmerkend stempel van de SEL facer op de bovenrand van een giro-envelop met bestemming girokantoor 's-Gravenhage. De detectie vond plaats op basis van de rechter fosforescerende balk. De linkerbalk diende ter onderscheiding van de giro-enveloppen met bestemming Arnhem en Amsterdam. Op die enveloppen was de afstand tussen de balken anders.

Opzetten en stempelen

Amsterdam: Toshiba facer met een fosforescentie detectiesysteem.

Ook in Amsterdam kwam een facer met een fosforescentie detectiesysteem in bedrijf, nu van het fabriekaats Toshiba (afb. 21).

In september 1971 werden allerlei proeven genomen, o.a. met een eigen fosforescerend testzegel van Toshiba (afb. 22).

Hoewel het plaatsnaamstempel op zich ook al karakteristiek is voor deze machine, is het stempel van deze Toshiba facer vooral te herkennen aan de specifieke golflijnen.

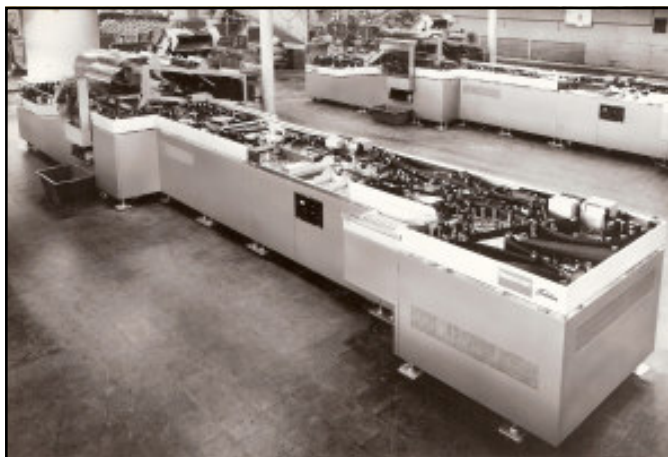
Aanvankelijk waren de stempelafdrukken uit beide stempelkoppen identiek, later werd een stempelkop vernieuwd, waarbij in het stempel de poot van de letter R anders was (afb. 23).

Voor deze machine werden geen nieuwe postwaarden uitgegeven. De zegels welke voor de SEL opzet-stempelmachine waren vervaardigd, konden ook in Amsterdam gebruikt worden.

Wel werden geleidelijk ook een aantal andere waarden van de langlopende serie "Juliana en profil" op fosforescerend papier uitgegeven: NVPH 623b (1969), 624b (1971), 627b (1971), 629b (1971), 630b (1971), 632b (1971), 633b (1971) en 634b (1971) alsook de 5 cent type van Krimpen (NVPH 465b).

Toshiba opzet-stempelmachine

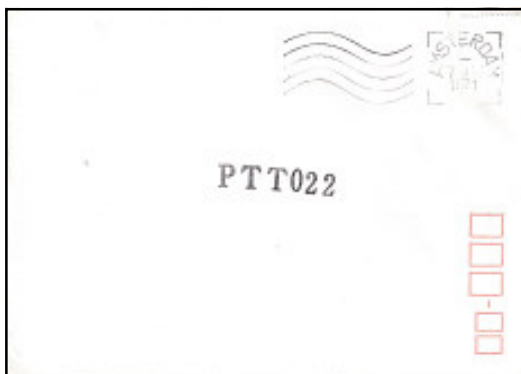
1971

Afb. 21.

Toshiba opzet-stempelmachine met een fosforescentie detectiesysteem, die vanaf 1971 enige jaren in Amsterdam in bedrijf is geweest.

De Toshiba machine is net als de Mark II en de SEL facer "plat". Bij de latere NEC facers is er sprake van een "schuine" opstelling (afb. 25).

Afb. 22.

Testpoststuk afkomstig van Toshiba met een blanco testzegel op fosforescerend papier. Gebruikt in 1971 voor stempelproeven.

Afb. 23.

De twee Toshiba facerstempels varianten. De beide typen zijn goed te onderscheiden aan het verschil in de neergaande poot van de letter "R".

's-Gravenhage: NEC facer met een fosforescentie detectiesysteem.

Nadat in 1974 met Nederlandse postwaarden (afb. 24) in Tokyo proeven waren genomen met een facer van de firma Nippon Electric Company (NEC), werd deze machine in 1975 geïnstalleerd in het Expeditieknooppunt 's-Gravenhage (afb. 25).

Vanaf 1975 werden in de andere elf Expeditieknooppunten (EKP'en) ook opzet-stempelmachines geplaatst, veelal van het fabrikaat NEC (afb. 26), maar ook Toshiba machines.

In beide machines (NEC en Toshiba) werden stempelkoppen van het fabrikaat Braungardt gebruikt. Dit stempeltype bevond zich ook in de kleinere machines van het type Universal.

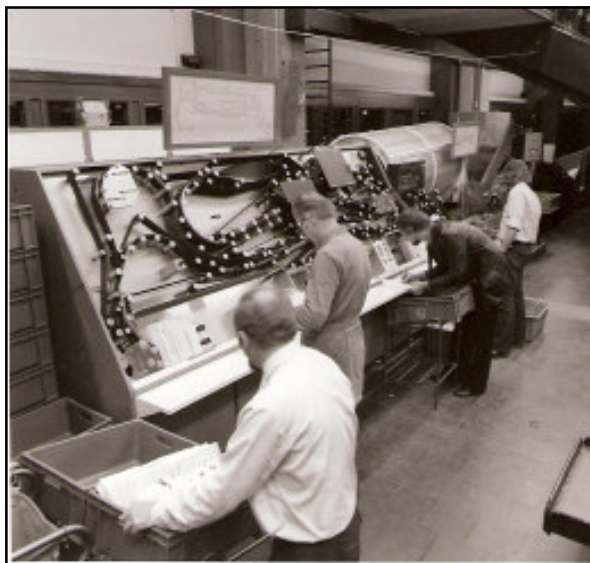
Voor de duidelijkheid: de Universal machines zijn **geen facers**: de post moet eerst handmatig gekopt worden alvorens ze in de machine kan worden geplaatst om te worden gestempeld.

En daarmee komt er een einde aan de periode waarin de facerstempels op eenvoudige wijze eenduidig kunnen worden onderscheiden van de stempels uit de "normale" Universal stempelmachines.

Afb. 24.

Luchtpostblad met ongeldig gemaakte postwaarde t.b.v proeven met een NEC facer. In Tokyo gestempeld met stempel: 's-Gravenhage 12.X.74

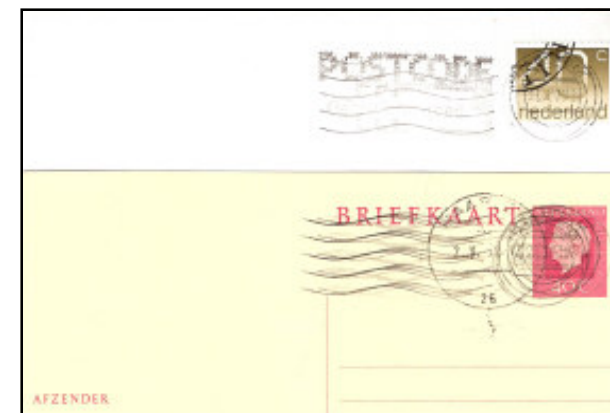

Afb. 25.

Nippon Electric Company (NEC) opzet-stempelmachine welke vanaf 1975 in het Expeditieknooppunt 's-Gravenhage in werking is geweest. Soortgelijke machines werden ook in de andere 11 EKP'en geïnstalleerd.

Afb. 26.

Poststukken welke gebruikt zijn voor het testen van een NEC opzet-stempelmachine in het Expeditieknooppunt Haarlem.

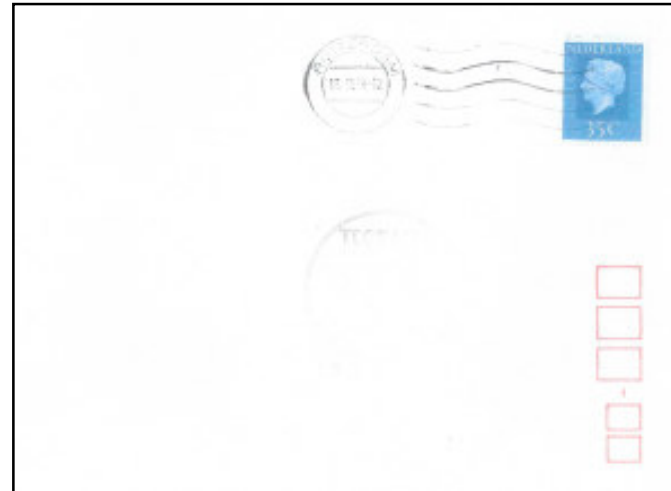
Rotterdam: Toshiba facer met een fosforescentie detectiesysteem.

Als in 1978 de SEL opzet-stempelmachine in Rotterdam verplaatst wordt naar de afdeling Bestelling, komen er op de afdeling Expeditie twee nieuwe Toshiba facers.

Ook van deze machines zijn de stempels (van der Wart type XVII) niet meer te onderscheiden van de overige stempels van het type Braungardt.

Dat geldt niet voor het "proefstempel" dat tijdens de installatie van de machine werd gebruikt. Op die dag stond het datumgedeelte (de "stok") links van de stempelvlag.

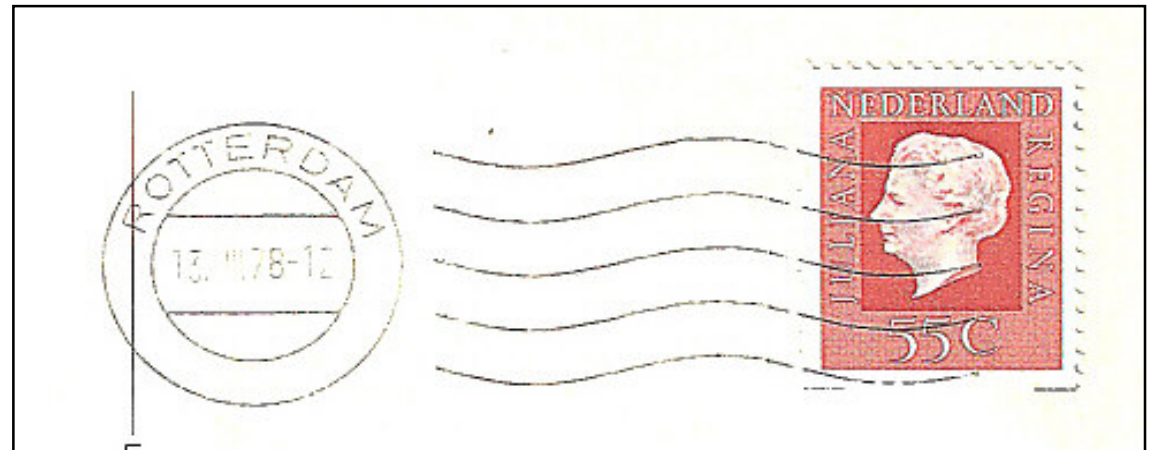
De stempeldatum is 13.III.78-12 (afb. 27a en 27b).

Afb. 27a.

Japanse testenvelop (met vijf Japanse postcodevakjes!) van de firma Toshiba met een proefstempel van de Toshiba opzet-stempelmachine welke vanaf 1978 in het EKP Rotterdam in bedrijf is geweest.

Het proefstempel is te herkennen aan het feit dat datumgedeelte (de "stok") links van de stempelvlag is geplaatst.

Afb. 27b.

Het proefstempel van de Toshiba facer uit Rotterdam in detail: het datumgedeelte staat links van de stempelvlag "vijf golflijnen". Stempeldatum: 13.III.78-12

Opzetten en stempelen

Literatuur.

1. W.G. van der Kooij

De Rotterdamse coderingen in de periode van 1962 tot 1981

In: Postkroniek van de stad Rotterdam, pag. 176-178, Stichting Historische Publicaties Roterodamum, J.F. Rodenburg, Rotterdam 1990. (afb. 28).

2. W.G. van der Kooij

De Rotterdamse plaatsnaamcode, pag. 10-27
Publicatie van de Studiegroep Postmechanisatie, 1994.

3. Jos M.A.G. Stroom

Enkele aspecten van Nederlandse Machinestempels

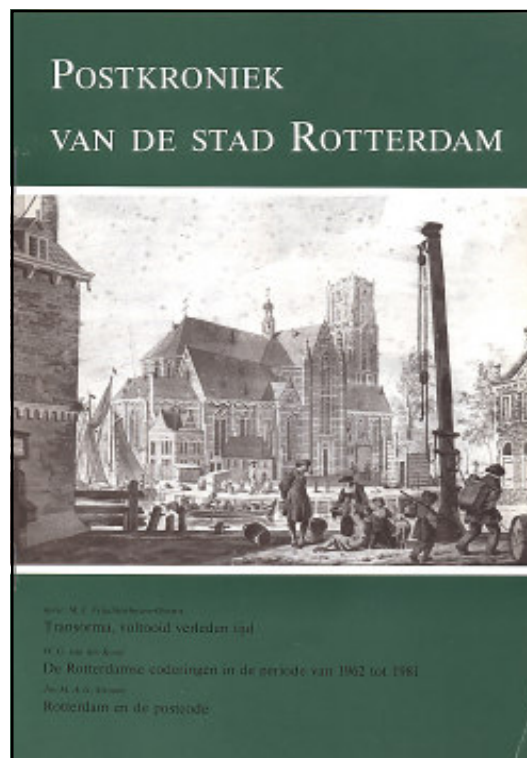
In: De Postzak, nr. 137, Po & Po, september 1983.

4. Jos M.A.G. Stroom

De stempelafdrukken van de Rotterdamse Opzet-Stempelmachine voor optische detectie (1961-1965)

In: Ultra Violet nr. 114, pag. NL/M299-308, Studiegroep Postmechanisatie, februari 1996. (afb. 29).

Literatuuroverzicht

Afb. 29.

Ultra-Violet nr. 114 van februari 1996.

Tijdschrift van de (voormalige) Studiegroep voor Postmechanisatie. De Studiegroep is opgeheven op 18 december 1999 en is vanaf 1 januari 2000 als Groep Postmechanisatie opgenomen in de Nederlandse Vereniging van Poststukken- en Poststempelverzamelaars (Po & Po).

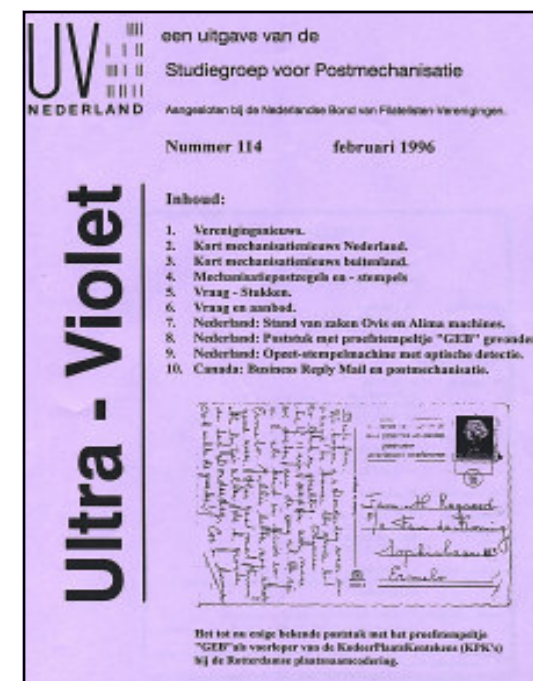
Afb. 28.

Postkroniek van de stad Rotterdam.

In dit boek staan o.a. enkele artikelen over de beginjaren van de postale mechanisatie en automatisering in Rotterdam.

Opmerking:

De meeste nieuwe ontwikkelingen op mechanisatie en automatiseringsgebied worden eerst in Rotterdam getest alvorens men overgaat tot landelijke invoering.

Opzetten en stempelen

5. Jos M.A.G. Stroom

De proefnemingen met de Mark II opzetstempelmachine

In: Postmerken '86, blz. 203-243, Po & Po, 1986.

6. M.J. Vrijaldenhoven-Oostra

Postmechanisatie Nederland

In: Jubileumuitgave 75 jaar Ned. Bond van Filatelisten Verenigingen, blz. 126-136, oktober 1983.

7. F.W. van der Wart

Catalogus Machinestempels, in de reeks De Poststempels van Nederland (Po & Po), 6^e druk, 1991 (afb. 30).

Zie in deze catalogus de rubrieken PE VIII (Mark II) en PE IX (Mix und Genest).

De andere (latere) facerstempels krijgen in deze catalogus geen afzonderlijke vermelding, vanwege hun (te?) grote gelijkenis met reeds bestaande typen (afb. 31):

Type XV Toshiba Amsterdam bij type Flier
Type XVI SEL Rotterdam bij type Klüssendorf.

XVIA = Romeins maandcijfer

XVIB = Arabisch maandcijfer

Type XVII NEC en latere Toshiba's bij type Braungardt

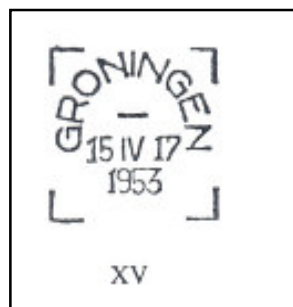
Literatuuroverzicht

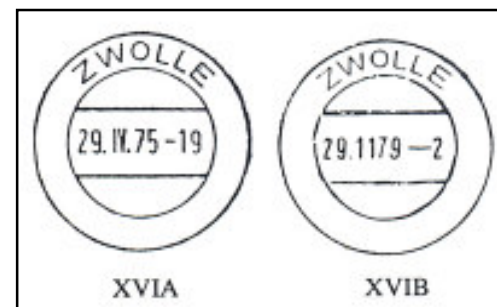
Afb. 30.

F.W. van der Wart.
De poststempels van Nederland.
Machinestempels.

Catalogus met een overzicht van de Nederlandse machinestempels. Uitgegeven door de Nederlandse Vereniging van Poststukken- en Poststempelverzamelaars (Po & Po).

XV

XVIA

XVIB

XVII

Afb. 31.

De drie stempeltypen ("stok" typen) volgens de Van der Wart catalogus.